

Ryszard Kozakiewicz*

Gminne programy ochrony środowiska jako narzędzie edukacji ekologicznej na szczeblu lokalnym

1. Wstęp

System programów ochrony środowiska, realizowany w kraju, określa hierarchiczny model celowo-zadaniowy w sferze kształtowania i ochrony środowiska. Na elementy programu składają się cele i zadania z zakresu: sterowania rozwojem gospodarczym, planowania przestrzennego, kształtowania modelu rolnictwa i leśnictwa, rozbudowy infrastruktury, gospodarowania na terenach chronionych, ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Niezwykle istotną składową przenikającą wszystkie sfery poruszane w programach ochrony środowiska jest realizacja zadań edukacji ekologicznej, kształtującej zarówno ogólnie pojętą świadomość ekologiczną, jak i konkretne zachowania oraz wzorce decydujące o powodzeniu lub porażce wielu elementów programów.

Realizacja celów programu poprzez edukację ekologiczną jest procesem długotrwałym. Zadania z tego zakresu nie przynoszą szybko wymiernych korzyści ekologicznych i ekonomicznych, jednak w dłuższym horyzoncie czasu umożliwiają rozwiązanie lub złagodzenie ważnych problemów ekologicznych. Nawet wieloletnie nakłady na edukację ekologiczną i (często z nią związaną) profilaktykę zagrożeń są znacznie niższe niż koszty likwidacji strat ekologicznych lub koszty związane z koniecznością szybkiego dostosowania zachowań i stylu gospodarowania do nowych przepisów prawnych.

Mimo wielu ograniczeń budżetowych należy wygospodarować (być może ze środków regionalnych lub centralnych) fundusze na rozbudowę systemu kształcenia i informacji w zakresie postaw i działań zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska. W praktyce zarówno finansowanie, jak i koor-

* Akademia Górniczo-Hutnicza, Wydział Geodezji Górniczej i Inżynierii Środowiska

dynacja edukacji ekologicznej jest zadaniem dość trudnym. Metody i zadania edukacji w tej dziedzinie powinny być rozumiane bardzo szeroko. Nie można poprzestać na często spotykanym zawężeniu pojęcia edukacji ekologicznej do nauczania w szkole, prowadzenia kółek zainteresowań i organizacji „konkursów ekologicznych”. Edukacja ekologiczna powinna być postrzegana jako nieodłączny składnik (zadanie bądź skutek) każdego działania kształtującego (zmieniającego) środowisko. W codziennej pracy urzędów szczebla podstawowego nie zawsze dostrzega się, że edukacją ekologiczną jest zarówno przekazanie informacji o ustawowo przyjętych zasadach korzystania ze środowiska, jak i wskazanie alternatywnych (bardziej ekologicznych) możliwości rozwiązania problemów lub realizacji zamierzeń, wskazanie modelowych rozwiązań zrealizowanych w sąsiedztwie czy przekazywanie aktualnych informacji o stanie zanieczyszczenia środowiska. Co więcej, ważne jest nie tylko to, że takie informacje są dostępne w urzędzie, ale w jaki sposób i w jakim kontekście są przekazywane. Tak więc system edukacji ekologicznej w podstawowej jednostce samorządu terytorialnego, jaką są gminy, powinien zawierać kilka uzupełniających się i współdziałających elementów.

2. Realizacja zadań edukacji ekologicznej w urzędzie gminy

Pierwszym, priorytetowym elementem systemu powinien być program kształcenia kadr. Projekt skierowany do pracowników urzędu, władz, radnych powinien zapewniać dostęp do bazy tematów „środowiskowych” opisanych z ukiepunkowaniem na praktykę pracy urzędu i aktualne zadania określone na szczeblu krajowym i regionalnym. Przykładowo, każda z inicjatyw ustawodawczych lub celów strategicznych (zarówno te, których wykonanie zleca się urzędowi, jak i pozostałe, mogące odnosić się do członków danej społeczności) powodujących zmiany w zasadach zarządzania środowiskiem powinny zostać poprzedzone opublikowaniem informacji dotyczącej ich realizacji oraz szerzej nakreślającej kontekst ekologiczny podejmowanych decyzji i działań.

Ważnym elementem systemu edukacji będzie również integracja pozioma, wymiana doświadczeń pomiędzy pracownikami urzędów z danego regionu oraz w skali kraju. Promocja dobrych rozwiązań oraz analiza problemów powinna znacząco przyspieszyć wprowadzanie nowych rozwiązań. Bardzo często, szczególnie w małych gminach, sprawami „środowiskowymi” zajmuje się jedna wyznaczona osoba (często jest to jedynie część z powierzonych jej obowiązków), której znajomość zagadnień ochrony środowiska i ekorozwoju ogranicza się głównie do strefy administracyjnej i karnej. W pozostałych wydziałach zagadnienia kształtowania środowiska i ekorozwoju są uwzględniane sporadycznie, jako do-

datkowy (niejednokrotnie mniej istotny, a nawet uciążliwy) element innych obowiązków lub prowadzonych inwestycji. System programów ochrony środowiska powinien w tym przypadku zapewniać szersze spojrzenie na wiele problemów, ich wzajemne powiązania i możliwości ich sprawniejszego rozwiązywania w gminie lub w wyniku współpracy z gminami sąsiednimi. Tutaj również wskazane jest włączenie jako stałego elementu systemu okresowych spotkań i dyskusji delegatów urzędów poświęconych integracji działań i promowaniu sprawdzonych rozwiązań proekologicznych.

Drugim elementem składowym systemu edukacji ekologicznej w gminie, powiązany z programami ochrony środowiska, jest wsparcie i organizacja działań, których rezultatem będzie ogólne podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców. Edukacja ekologiczna poprzez działalność urzędu gminy powinna być prowadzona w trakcie załatwiania przez mieszkańców codziennych spraw, związanych np. z realizacją inwestycji, sprawami podatkowymi, uzyskiwaniem decyzji administracyjnych.

Z załatwianymi codziennie w urzędzie sprawami wiążą się nieodłącznie zagadnienia wpływające na stan środowiska. Niektóre z nich, jak uzyskanie wielu decyzji administracyjnych, obowiązek podpisania umowy na wywóz odpadów itp., bezpośrednio umożliwiają ograniczenie oddziaływania na środowisko. Podobne możliwości wiążą się również z kreowaniem rozwoju i modeli konsumpcji, zarówno w skali poszczególnych rodzin jak i całej społeczności lokalnej. Dlatego też z jednej strony wizyta w urzędzie powinna dostarczać zainteresowanym informacji o stanie prawnym, formalnym, technologicznym czy finansowaniu rozwiązań proekologicznych, z drugiej – można wymagać od nich pewnych „proekologicznych” zachowań lub deklaracji (np. w związku z korzystaniem z wsparcia państwa, uzyskaniem praw do korzystania ze środowiska).

Jeżeli prawo nie wymaga konkretnych działań, pozostawiając swobodę wyboru zachowania bardziej lub mniej „ekologicznego”, to zadaniem urzędnika będzie, chociażby krótka rozmowa i prezentacja preferowanych kierunków i rozwiązań oraz wskazanie instytucji mogących pomóc w realizacji projektu (np. oferujących doradztwo technologiczne, dofinansowujących prace lub udzielających preferencyjnych kredytów). Ważne jest, aby ukierunkowanie uwagi osób podejmujących działania kształtujące środowisko na kompleksowe postrzeganie jego wartości i uwarunkowań było czynnikiem trwale związanym z prowadzeniem postępowań w urzędach różnych szczebli. Nie powinno być wątpliwości, że zagadnienia ochrony i kształtowania środowiska, zgodnie z polityką ekologiczną państwa, są nieodłącznym i podstawowym elementem każdej działalności, oraz że nie ma działań niewpływających na środowisko.

Kolejnym aspektem edukacji ekologicznej w gminie jest kształtowanie i promocja właściwych z punktu widzenia rozwoju zrównoważonego postaw i modeli

konsumpcji wśród mieszkańców. Po przekroczeniu podstawowego poziomu zaspokojenia potrzeb życiowych mieszkańcy coraz więcej pieniędzy są skłonni zapłacić za cechy produktu niezwiązane z jego użytecznością, jak marka, wygląd, sposób obsługi klienta. Coraz istotniejszy staje się również prestiż, jakiego przysparza posiadanie danego dobra. Jeżeli uda się osiągnąć stan, gdy istotnym elementem decydującym o prestiżu w społeczności lokalnej będzie realizacja zadań rozwoju zrównoważonego („ekologiczność” używanych dóbr) oraz ochrony przyrody (nie tylko minimalizacja oddziaływań, lecz aktywne włączenie się w ochronę), to skutek będzie większy i trwalszy niż działania administracyjne i kary.

Typowym przykładem jest stworzenie, poprzez działania edukacyjne, medialne itp. „mody” na ekologiczne ogrzewanie, samochody, sprzęty gospodarstwa domowego lub w szerszym zakresie – ekologiczne rolnictwo, agroturystykę itp. Wydatki na ten cel, które nie przynoszą obecnie widocznych oszczędności lub zysków, mogą znakomicie podkreślić prestiż właściciela. Ugruntowanie „mody” na ekologię sprawia, że inwestować w nią zaczną nie tylko osoby zaangażowane i świadome celów ekorozwoju, ale także te, dla których są one tak naprawdę obojętne. Jednak każde świadome działanie w tym kierunku związane jest z przyswojeniem nowych informacji i nieuchronnie, często mimo woli zainteresowanych, zmienia ich światopogląd. W aspekcie lokalnym suma drobnych zmian w zachowaniu mieszkańców może zaowocować znacznymi, uzyskanymi „mimochodem” oszczędnościami dla budżetu gminy i finansów państwa poprzez zwiększenie odporności środowiska (na negatywne czynniki naturalne i antropogeniczne), ograniczenie drobnych uciążliwości i negatywnych oddziaływań, obecnie często decydujących o stanie środowiska na terenie małych miejscowości (niska emisja, odpady i ścieki, hałas itp.).

3. Współzależność poziomu świadomości ekologicznej mieszkańców i realizacji zadań POŚ

Sposób realizacji programu ochrony środowiska oraz związane z nim codzienne zachowania urzędników są tutaj kwestią kluczową. Poprzez wymaganie od zainteresowanych przyjęcia, jako podstawy i celów działań, wysokich standardów środowiskowych mogą oni systematycznie kształtować ekorozwój gminy. Stałe przypominanie mieszkańcom i inwestorom o skutkach ekologicznych ich działań (a także skutkach prawnych i finansowych w przypadku działań niezgodnych z prawem) sprzyja internalizacji zasad ekorozwoju i skłania do spojrzenia na wiele rzeczy z nowej perspektywy. Jest to zagadnienie ważne dla zwiększenia skuteczności wdrażania polityki ekologicznej, jednak niezwykle trudne do odpo-

wiedniego ujęcia w postaci zadań, harmonogramu czy programu ochrony środowiska.

Przykładem wykorzystania edukacji ekologicznej do rozwiązywania problemów ekologicznych w gminie może być zagadnienie kształtowania roślinności na terenach rolniczych, a także terenach zabudowanych. Zachowanie i przywrócenie ich wysokiej bioróżnorodności jest jednym z najważniejszych zadań gminy, ze względu na jej podstawową rolę w systemie planowania przestrzennego. System karno-nakazowy może rozwiązać problemy jedynie częściowo, ze względu na brak możliwości zbyt szczegółowej regulacji sposobu korzystania z własności prywatnej. Osiągnięcie wysokiej bioróżnorodności i ogólnej jakości środowiska jest możliwe jedynie poprzez powszechną akceptację odpowiednich standardów korzystania ze środowiska i jego kształtowania w codziennej działalności przez właścicieli i użytkowników nieruchomości.

Jednym z zagadnień z tego zakresu jest problem usuwania roślinności wysokiej towarzyszącej zabudowie i drogom. Pomimo przyjęcia aktów prawnych regulujących zasady usuwania drzew i krzewów następuje od lat niekorzystna przebudowa struktury gatunkowej i wiekowej drzew na tych obszarach. Z krajobrazu znikają stare lipy, dęby rosnące w pobliżu obiektów sakralnych i gospodarstwach. Zmiany w sposobach gospodarowania i rozwój infrastruktury powoduje wycinanie zadrzewień wzdłuż dróg i cieków wodnych. Znikają zadrzewienia śródpolne, które straciły znaczenie w prowadzeniu gospodarstwa (po drewno coraz częściej jedzie się do składu budowlanego lub supermarketu), a przeszkadzają w mechanicznej uprawie ziemi. Dawniej wizytówką dobrego gospodarza było posiadanie obok domu co najmniej jednego dorodnego drzewa „zagrodowego”. Utrzymanie drzewa wymaga nakładów i czasem sprawia nieco kłopotów, a jego korzystne oddziaływanie jest mniej widoczne i niewymierne finansowo. Jednak w krajobrazie podmiejskim i wiejskim coraz częściej duże, dające cień drzewo i drewniane ławeczki zastępowane są kolorowym parasolem i plastikowymi meblami, ustawionymi na krótko strzyżonym trawniku obsadzonym iglakami.

Zmiany tego destruktywnego dla środowiska trendu w projektowaniu zieleni przyzagrodowej trudno będzie uzyskać metodami karno-nakazowymi. Jedyną możliwością jest właśnie edukacja ekologiczna i promocja odpowiednich zachowań, ze wsparciem (przynajmniej na początkowym etapie) ze strony instytucji i urzędów. Działalność urzędu gminy nie powinna ograniczać się do wydawania decyzji (bądź odmówienia jej wydania) zezwalającej na usunięcie drzew, ale koncentrować na takim ustaleniu zasad współżycia, aby opłacalne i modne stało się ich nieusuwanie. Jeżeli na przykład właściciel otrzymałby możliwość obniżenia podatków od nieruchomości oraz pewne dowody uznania ze strony urzędu (nagrody, pierwszeństwo w dostępie do funduszy ekologicznych) pod warunkiem

utrzymywania na swoim terenie okazów drzew, które może nie kwalifikują się do objęcia ochroną, jak pomniki przyrody, jednak stanowią element wzbogacający krajobraz i bioróżnorodność miejscowości. Promocja i wsparcie dla właścicieli być może odwróciłyby obecne niekorzystne trendy, przyczyniając się do zachowania zasobów środowiska. Należy pamiętać, że utrzymanie dorodnych starych drzew jest wkładem gospodarza w kształtowanie krajobrazu oraz działaniem korzystnym dla całej społeczności i z tego względu powinno być odpowiednio uhonorowane.

Działania takie muszą mieć wsparcie na szczeblu krajowym, jednak to zmiana zwyczajów i wsparcie społeczności lokalnej decyduje o powodzeniu akcji. Urząd gminy jest jednym z podstawowych podmiotów, które mogą wpływać na kształtowanie odpowiednich postaw społecznych. Poza nim w akcję powinny się włączyć: szkoła oraz stowarzyszenia i organizacje pozarządowe działające w gminie.

4. Możliwości poprawy efektywności edukacji ekologicznej w urzędzie gminy

Nawet w przypadku gmin, które przykładają dużą wagę do edukacji ekologicznej, istnieje jeszcze wiele koniecznych do zastosowania działań wspierających realizację programu ochrony środowiska. Zwłaszcza w mniejszych jednostkach urząd gminy stanowi często pierwszy i podstawowy punkt informacji dla mieszkańców. Dostarczenie informacji bądź wskazanie instytucji i serwisów informacyjnych, gdzie może być ona uzyskana, powinno być jednym z obowiązków urzędu, szczególnie w przypadku zagadnień dotyczących środowiska. Wiele urzędów wywiesza plakaty edukacyjne lub krótkie informacje dotyczące zagadnień administracyjnych i prawa ochrony środowiska, jednak nawet taka podstawowa działalność edukacyjna jest często ograniczona do minimum.

Generalnie niewykorzystane są możliwości związane z prowadzeniem serwisów internetowych gmin. Istnieją niestety przypadki, gdy nawet obowiązkowa publikacja w internecie dokumentów strategicznych jest zaniedbywana bądź też realizowana w sposób ograniczający użyteczność informacji. Jednak nawet w przypadkach, gdy serwis internetowy gminy działa stosunkowo sprawnie w zakresie informacji o pracy urzędu czy też wiadomości lokalnych, strefa promocji ochrony środowiska, ekorozwoju czy nawet informacji o stanie środowiska jest niemal niewidoczna. Informacje ograniczają się w najlepszym razie do krótkich (kilku-, kilkunastodaniowych) notatek o lokalizacji inwestycji i podstawowych aspektach środowiska przyrodniczego gminy, najważniejszych obszarach i obiektach chronionych czy atrakcjach turystycznych. Często za wprowadzenie i aktuali-

zając tych informacji odpowiada jeden z pracowników urzędu, nie zawsze dysponujący odpowiednim przygotowaniem technicznym i merytorycznym sprzętem i dostateczną ilością czasu dla stworzenia rozbudowanego i czytelnego serwisu. W tym zakresie gminy powinny otrzymać znaczące wsparcie od instytucji regionalnych i centralnych.

Przykładowo, należałoby rozbudować serwis lokalny (gminny, powiatowy) o informacje na temat preferowanych na danym terenie typach zabudowy (ochrona krajobrazu), nowoczesnych systemach ogrzewania czy możliwości termomodernizacji obiektów (technologie, źródła dofinansowania), źródłach bądź informacje o zasadach rolnictwa ekologicznego, promocji agroturystyki itp. Część z proponowanych zagadnień z zakresu edukacji ekologicznej zawarto w tabeli 1.

Rozwój serwisów tego typu z jednej strony czyni zadość wymaganiom polityki ekologicznej państwa, z drugiej – dostępność użytecznych i interesujących informacji w Internecie sprzyja upowszechnieniu jego wykorzystania (staje się medium pożytecznym lub niezbędnym w załatwianiu codziennych spraw).

W tabeli 1 podano kilka najczęściej powtarzających się zadań włączanych w harmonogramy gminnych programów ochrony środowiska wraz z zagadnieniami z zakresu edukacji ekologicznej, które powinny być poruszane w powiązaniu z ich realizacją. Zadania zostały zestawione w oparciu o kilkanaście opracowań POŚ dla gmin i powiatów województwa małopolskiego. Zestawienie nie wyczerpuje tematu, a jedynie wskazuje na możliwości i konieczność integracji zadań ekorozwoju (tutaj edukacji ekologicznej) ze wszystkimi aspektami działalności gospodarczej, społecznej i ustawodawczej.

Tabela 1. Powiązanie tematów edukacji ekologicznej z wybranymi zadaniami gminnego programu ochrony środowiska

Zadanie gminnego programu ochrony środowiska	Zagadnienia edukacji ekologicznej związane z zadaniem
rozwój systemu gospodarki odpadami w gminie, likwidacja nielegalnych składowisk odpadów	<ul style="list-style-type: none"> – informacje o rodzajach i szkodliwości odpadów niebezpiecznych, informacje o grupach odpadów poddawanych selektywnej zbiórce, metodach recyklingu, – informacja o szkodliwości spalania odpadów w piecach domowych, – szkody ekologiczne związane z usuwaniem odpadów do środowiska, odpowiedzialność karna, oddziaływanie na sąsiednie tereny
rozbudowa systemu kanalizacji i oczyszczania ścieków	<ul style="list-style-type: none"> – stan czystości wód powierzchniowych i podziemnych w gminie, wpływ indywidualnych zrzutów nieczystości i usuwania odpadów do koryt rowów i potoków na czystość wód, – ograniczoność zasobów wodnych, – problemy, jakie mogą pojawić się w przyszłości na skutek nieprawidłowej gospodarki ściekami, – oddziaływanie ścieków komunalnych i substancji niebezpiecznych powstających w gospodarstwach na środowisko i zdrowie ludzi

Tabela 1 cd.

Zadanie gminnego programu ochrony środowiska	Zagadnienia edukacji ekologicznej związane z zadaniem
ochrona pomników przyrody, tereny chronione	<ul style="list-style-type: none"> – cenne/chronione obiekty przyrodnicze na terenie gminy (np. wiek i historia zabytkowych okazów drzew, alei itp.), – odpowiedzialność za pomniki przyrody, – odpowiedzialność prawna i moralna za utrzymanie szczególnie cennych okazów przyrodniczych
ochrona bioróżnorodności, wyznaczenie użytków ekologicznych	<ul style="list-style-type: none"> – pojęcie bioróżnorodności, – bioróżnorodność terenów rolniczych i zurbanizowanych, – problem obcych gatunków ekspansywnych, – wartość i konieczność ochrony terenów podmokłych, zadrzewień śródpolnych, roślinności wzdłuż cieków wodnych, – zagrożenia i szkody środowiskowe związane z wypalaniem traw i ścierisk, – rola utrzymania np. kęp drzew, starych drzewostanów, oczek wodnych, itp. dla kształtowania bioróżnorodności gminy
wdrażanie polityki ekologicznej, wydawanie decyzji środowiskowych	<ul style="list-style-type: none"> – pojęcie ekorozwoju, – odpowiedzialność za środowisko, – rola ocen środowiskowych, oddziaływanie małych obiektów i inwestycji (kumulacja oddziaływań), – pojemność środowiskowa, indywidualna odpowiedzialność za zakres korzystania ze środowiska
rozbudowa i modernizacja układu komunikacyjnego	<ul style="list-style-type: none"> – zależność oddziaływania ruchu samochodowego na środowisko od zastosowanych rozwiązań komunikacyjnych, – obiekty i urządzenia ograniczające oddziaływanie tras komunikacyjnych, rozwiązania alternatywne, – wpływ zagospodarowania terenów prywatnych sąsiadujących z trasami komunikacyjnymi na rozkład uciążliwości
planowanie przestrzenne	<ul style="list-style-type: none"> – walory krajobrazowe, – konieczność ochrony krajobrazu, – wartość otwartej przestrzeni, – odpowiedzialność mieszkańców za krajobraz gminy, – promocja rozwiązań architektonicznych odpowiadających charakterowi danego terenu, – tereny niekorzystne dla inwestycji (tereny zalewowe, obszary osuwisk lub zagrożone ruchami masowymi wobec prognozowanych zmian klimatycznych, tereny podmokłe) oraz ich wartość przyrodnicza
ochrona przeciwpowodziowa, budowa wałów przeciwpowodziowych, regulacja cieków wodnych	<ul style="list-style-type: none"> – rola kształtowania przyrodniczego koryt rzecznych i terenów zalewowych, – zagadnienia renaturyzacji koryt rzecznych, wartość środowiskowa terenów podmokłych, zalewowych, bioróżnorodność terenów nadbrzeżnych, – lokalizacja obiektów i urządzeń na terenach zalewowych i związku z zagrożeniem skażeniem gruntu i budynków w czasie powodzi, odpowiedzialność mieszkańców i inwestorów, – inne, poza budową wałów, możliwości ograniczenia zagrożenia powodziowego, – zagrożenia związane z prawdopodobnymi zmianami klimatycznymi, koszty i straty, możliwości przeciwdziałania

Tabela 1 cd.

Zadanie gminnego programu ochrony środowiska	Zagadnienia edukacji ekologicznej związane z zadaniem
ograniczenie emisji zanieczyszczeń do powietrza atmosferycznego ze źródeł komunalnych	<ul style="list-style-type: none"> – udział niskiej emisji komunalnej w zanieczyszczeniu powietrza, – udział niskiej emisji komunikacyjnej, metody ograniczenia, szkodliwość, – promocja urzędów i systemów grzewczych o najmniejszej emisji zanieczyszczeń, – możliwości wykorzystania odnawialnych źródeł energii, – promocja termoizolacji obiektów (komunalnych i prywatnych), – zagrożenia wynikające ze spalania w piecach domowych odpadów i paliwa niskiej jakości, – zanieczyszczenie związane z wypalaniem traw i ściernisk, wypalaniem resztek roślinnych w ogrodach itp.

5. Edukacja ekologiczna w działalności urzędów państwowych

Powszechna edukacja ekologiczna w systemie oświaty oraz mediach jest podstawowym czynnikiem kształtującym postawy ekologiczne. Ochrona i kształtowanie środowiska są jednak często nadal postrzegane jako działania odrębne, niejednokrotnie utrudniające rozwój, działalność gospodarczą czy wzrost poziomu życia. Ten szkodliwy obraz można zmienić poprzez akcentowanie zasad ekorozwoju i powiązań celów ekologicznych z gospodarczymi na każdym etapie realizacji zamierzeń bądź wypełniania obowiązków przez obywateli.

O brakach w sprawności działania edukacji ekologicznej może świadczyć przykład starszego mieszkańca jednej z gmin wiejskich, który skarżył się na oczywistą bezpodstawność w stosunku do niego wymogu zawarcia umowy na wywóz odpadów z posesji i opłacania usługi. Argumenty były według niego niepodważalne, z jego domu nie ma odpadów do usuwania – „od zawsze” wszystko, co się da, pali się w piecu lub ogrodzie, popiół wyrzuca na drogę gruntową za domem, a „odpady wielkogabarytowe” oraz opakowania szklane i metalowe wyrzuca za szopę. W tym przypadku wezwanie z urzędu gminy jest być może jedynym czynnikiem, który może wzbudzić refleksję na ten temat. Jeżeli ponagleniom i sankcjom prawnym będzie towarzyszyć intensywna akcja edukacyjna i promocyjna, to z jednej strony łatwiej będzie takim osobom zaakceptować realizację koniecznych zadań i poniesienie kosztów, z drugiej – wyniesione po wizycie w urzędzie przekonanie o powszechności w społeczności danych zachowań przygotowuje grunt pod, być może podejmowane już z własnej inicjatywy, zmiany zachowań na bardziej ekologiczne w przyszłości.

Aby jednak osiągnąć zamierzony efekt, działania edukacyjne powinny być prowadzone wielowątkowo i wielostopniowo.

Urząd gminy (w tym w trakcie realizacji zadań programu ochrony środowiska) powinien między innymi:

- oferować dokładną i przystępną informację o wymaganiach prawa polskiego i wytycznych Unii Europejskiej w zakresie ochrony środowiska, realizacji zadań rozwoju zrównoważonego, obowiązków obywatela, obowiązków podmiotów gospodarczych;
- w miarę możliwości szeroko nakreślić „środowiskowe” aspekty różnorodnych decyzji i działań w sferze gospodarczej, zachowań indywidualnych, itp. (np. decyzji o rozbudowie obiektów, użytkowaniu nieruchomości);
- przekazywać ogólne wytyczne polityki ekologicznej państwa i regionu w zakresie konkretnych planów i działań obywateli na wszystkich etapach zgłaszania, zatwierdzania i weryfikacji inwestycji i zamierzeń;
- przekazywać ogólne informacje środowiskowe dotyczące terenu gminy, kształtować świadomość wartości ekologicznej poszczególnych terenów i obiektów, wartość bioróżnorodności i krajobrazu, akcentować „mocne strony” gminy w segmencie środowiskowym;
- pośredniczyć w dostępie (wskazywać źródła, przekazywać podstawowe dane) do informacji o jakości środowiska i zagrożeniach istniejących zarówno na terenie gminy, jak i w jej bezpośrednim sąsiedztwie (poprzez strony internetowe gminy, prasę lokalną, ulotki oraz informacje przekazywane bezpośrednio przez urzędników);
- informować bądź wskazywać źródło informacji o zakresie i istotnym oddziaływaniu na środowisko inwestycji i zamierzeń planowanych do realizacji na terenie gminy (zarówno przez osoby prywatne, jak i podmioty gospodarcze);
- stwarzać możliwości (organizacyjne, techniczne) dyskusji planów i strategii rozwoju gminy, wariantów realizacji inwestycji, ocen oddziaływania na środowisko itp.;
- wspierać i kształtować działalność lokalnych stowarzyszeń, grup zainteresowań, zachęcając od podejmowania działań zmieniających postawy mieszkańców w zakresie korzystania ze środowiska.

Szczególnie ważny jest możliwie szeroki aspekt działań. Nie wystarczy powołanie stanowiska czy referatu, którego zadaniem będzie edukacja, chociaż jego istnienie znacząco zwiększy skuteczność działań. Konieczne jest zapewnienie, podobnie jak w przypadku ekorozwoju, wsparcia merytorycznego, organizacyjnego i technicznego ze strony administracji centralnej i organizacji pozarządowych. Należy zauważyć, że zarówno odbiorca, jak i preferowana forma oraz kanały informacyjne są w tym wypadku inne niż dla edukacji ekologicznej w szkolnictwie i wymagają odrębnego traktowania.

6. Zakończenie

Powyższy zakres działań jest dość ambitny, jednak niezbędny dla osiągnięcia powszechnego wysokiego poziomu świadomości ekologicznej. Jego realizacja może znacząco ograniczyć zarówno skalę oddziaływania na środowisko, jak i przyszłe koszty zarządzania nim, poprzez wczesne rozwiązywanie problemów, prewencję i szybką reakcję (wnikającą z większej wrażliwości) na zachodzące zmiany środowiskowe. Zakres edukacji ekologicznej realizowany przez podstawowe jednostki administracji publicznej jest stanowczo niewystarczający w stosunku do potrzeb i możliwości. Jej rozwój i aktywizacja urzędów wymaga jednak silnego wsparcia ze szczebla centralnego i regionalnego, być może bardziej merytorycznego i organizacyjnego niż finansowego. Kompetentny w sprawach środowiskowych urzędnik, nie tylko realizujący zadania z tego zakresu, ale aktywnie propagujący przyjęte w polityce ekologicznej państwa zasady ekorozwoju, jest niezbędnym elementem systemu edukacji ekologicznej. Jakkolwiek działania te zostały wpisane jako jeden z celów w podstawowych dokumentach strategicznych, to realizacja zadań w praktyce jest daleka od doskonałości.

Literatura

- [1] *II Polityka Ekologiczna Państwa*. Warszawa. Czerwiec 2000 r., http://www.mos.gov.pl/1materialy_informacyjne/raporty_opracowania/pol_ekoII_nowy/index.html
- [2] *Program wykonawczy Narodowej Strategii Edukacji Ekologicznej*. Warszawa, maj 2000 r. (wersja robocza ze stron internetowych MŚ), [http://www.mos.gov.pl/1materialy_informacyjne/archiwum/nsee/index.html]
- [3] *Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej*, Warszawa 2001 r., http://www.mos.gov.pl/1materialy_informacyjne/raporty_opracowania/strategia2001.html
- [4] *Program wykonawczy do II Polityki Ekologicznej Państwa na lata 2002–2010*. Warszawa, listopad 2002 r., http://www.mos.gov.pl/1materialy_informacyjne/raporty_opracowania/II_pep.pdf
- [5] *Polityka ekologiczna państwa na lata 2003–2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007–2010*. Warszawa, grudzień 2002 r., http://www.mos.gov.pl/1materialy_informacyjne/raporty_opracowania/polityka_ekologiczna_2003_2006.pdf